

Beeldbegeleiding als opleidingsdidactiek

Vincent Klabbers, Hogeschool De Kempel, Helmond

Samenvatting

In dit artikel wordt de inrichting beschreven van een keuzetraject rekenen-wiskunde voor vierdejaars pabo-studenten. Nieuw hierin is het gebruik van de methodiek beeldbegeleiding. De bedoeling hiervan is om de koppeling tussen theorie en praktijk te versterken en om het eigenaarschap van studenten over hun eigen leerproces te vergroten. Dit artikel geeft een indruk van de wijze waarop beeldbegeleiding kan dienen als opleidingsdidactiek.

Hoewel dit project is uitgevoerd in de context van het rekenen-wiskundeonderwijs, zijn de uitkomsten ook relevant voor het onderwijs in andere vakken. Op basis van de eerste evaluaties onder studenten en de docent heeft Hogeschool de Kempel besloten om beeldbegeleiding als opleidingsdidactiek grootschaliger in het opleidingscurriculum in te zetten.

Context

Binnen de opleiding krijgen de studenten in het vierde jaar de mogelijkheid om te kiezen voor een vakinhoudelijke specialisatie. Het keuzeblok rekenen-wiskunde (140 uur studiebelasting) is één van deze mogelijkheden. In het studiejaar 2015-2016 schreven zich 13 studenten in voor dit keuzeblok en voor het komend jaar gaat het om 19 studenten. De docent van dit keuzeblok (tevens auteur van dit artikel) heeft een jarenlange ervaring op het gebied van beeldbegeleiding.

Beeldbegeleiding als methodiek

Beeldbegeleiding is sinds 2013 de nieuwe naam voor School Video Interactiebegeleiding. "SVIB is een voor het onderwijs ontwikkelde begeleidingsmethodiek waarbij aan de hand van beeldmateriaal een begeleidingstraject wordt uitgevoerd...SVIB is een krachtige, coachende methode om aan de hand van videobeelden de leerkracht sterker te maken door het goed leren kijken naar en reflecteren op zichzelf." (Bookelmann, 2011, p. 43).

Beeldbegeleiding is een methodiek die aanvankelijk is ontwikkeld voor coaching van individuele leraren. In het hier beschreven opleidingsonderwijs is door de docent een vertaalslag gemaakt en wordt beeldbegeleiding ingezet op groepsniveau als opleidingsdidactiek binnen de PABO.

Bij beeldbegeleiding zijn de reflecties van (aanstaande) leraren op de praktijk gebaseerd op nauwkeurige waarnemingen van die praktijk. Met het oog daarop brengen studenten een beeldfragment in van een praktijksituatie uit hun eigen stage. Studenten leveren zelf een actieve bijdrage aan de analyse van het beeldfragment in relatie tot een doel dat ze zichzelf gesteld hebben. De docent en medestudenten nemen bij voorkeur een volgende houding aan: zij bieden ondersteuning door het stellen van vragen en door verwijzingen naar wat waarneembaar is in het ingebrachte beeldmateriaal. De student leert om met nauwkeurige waarnemingen antwoorden of aanzetten daartoe op eigen vragen te vinden. Daarmee blijft de student die de

beurt heeft in belangrijke mate eigenaar van zijn eigen leerproces. Ook worden studenten zich bewust van hun verwachtingen, zekerheden en onzekerheden in relatie tot bepaalde aspecten van hun handelen. Naar deze vorm van leren wordt in de literatuur ook wel verwezen met de term zelfregulerend leren (Zimmerman & Kitsantas, 2007).

Werkvormen

Tijdens dit studieonderdeel worden overwegend twee werkvormen afwisselend toegepast. Aan de ene kant zijn dit klassikale momenten waarop de hele groep studenten aanwezig is en waarbij de leiding en het initiatief vooral liggen bij de docent. Aan de andere kant zijn het intervisiemomenten waarin groepen van drie tot vier studenten filmbeelden bespreken zonder aanwezigheid van een docent.

Tijdens klassikale momenten als start van iedere bijeenkomst bespreekt de docent filmbeelden van een of twee studenten. Tijdens deze momenten is de docent rolmodel en leren de studenten de eigenheid van beeldbegeleiding kennen en toepassen. Gaandeweg neemt de rol van de docent tijdens de klassikale besprekingen af en neemt de inbreng van de medestudenten toe. De studenten werken samen en bieden ondersteuning bij het werken aan ieders leervraag op basis van de methodiek beeldbegeleiding.

Door iedere bijeenkomst gebruik te maken van beide werkvormen kan een opbouw ontstaan van het zelfsturend vermogen van studenten, zowel individueel als in teamverband. De combinatie van beide werkvormen heeft bovendien het praktische voordeel dat groepen relatief groot kunnen zijn terwijl door ook te werken met intervisiegroepen intensief leren mogelijk blijft.

Gaandeweg neemt de rol van de docent af en neemt de inbreng van de medestudenten toe.

De beurt van Gijs

Om beurten brengen studenten beeldmateriaal in van reken- en wiskundelessen die ze tijdens de stage hebben gegeven. Iedere bespreking begint met het benoemen van een persoonlijke leervraag door de student die de beurt heeft. De leervragen zijn aan de ene kant persoonlijk en daardoor verschillend. Aan de andere kant vertonen de leervragen onderling een sterke inhoudelijke verwantschap. Ze hebben immers allemaal betrekking op de didactiek van reken-wiskundeonderwijs. In het voorbeeld dat nu volgt, heeft student Gijs de beurt. Aan de hand van een filmfragment benoemt Gijs zijn onzekerheid over zijn didactische aanpak tijdens een gedeelte van de rekenles. Naast de docent en Gijs nemen nog enkele studenten deel aan het gesprek

Docent:: Wil je eerst jouw leervraag noemen.

Gijs: Eigenlijk heb ik twee leervragen. De eerste is of kinderen wel actief genoeg zijn. Ik stel wel vragen maar naar mijn idee praat ik zelf nog heel veel. De tweede leervraag: omdat het zo klassikaal is, wil ik weten welke werkvormen ik kan toepassen om te controleren of de leerstof in de instructie duidelijk is.

Gijs start de filmopname. Er wordt anderhalve minuut beeldmateriaal bekeken waarin te zien is hoe Gijs voor het bord uitleg geeft over breuken en procenten. Daarna komt een contextopgave aan de beurt en Gijs stelt een vraag aan de kinderen.

Gijs: De volgende was moeilijk hé? Waarom was die moeilijk? *Even stilte.*

Gijs: Floor, kun je dit uitleggen? *De leerling begint te vertellen.*

Docent: Zet hem eens op pauze asjeblijft.

Docent: Gijs heeft vastgesteld dat dit een lastige opgave is en vraagt aan de kinderen om te benoemen waarom dit het geval is. Waarom is het stellen van deze vraag een sterke interventie?

Anke: Omdat de leerkracht er dan achter komt of de leerlingen weten waar het rekenprobleem zit.

Docent: Mooi.

Nick: Hij legt ook het initiatief bij de kinderen.

Docent: Wie kan het aanvullen? *Even stilte.*

Docent: Wat levert het nog meer op?

Anke: Beginsituatie.

Nick: Kinderen hebben verschillende manieren van oplossen. Misschien gaan ze met elkaar in discussie. Dan krijg je vanzelf interactie. *Nick maakt oogcontact met Gijs.*

Nick: Jij zei net, ben ik niet te veel aan het woord. Ik vind juist dat je het hier los laat (*Nick wijst naar het stilstaand beeld op het digibord*). Jij sluit aan en dat vind ik juist heel goed. Je kauwt hier niets voor.

Nick: Dit is best een moeilijke opdracht en je vraagt hoe hebben jullie dit gedaan?

Anke: Hij vraagt ook waarom hebben jullie dit zo gedaan?

Docent: Wat denken kinderen na de vraag van Gijs? En wat verwoorden ze dan?
De docent maakt oogcontact met Gijs.

Docent: Wil jij het zelf zeggen?

Gijs: Ik denk nadenken over waar zit het rekenprobleem in deze opgave.

Docent: Ja, ze analyseren de opgave..... Merve: ...voordat ze het gaan uitrekenen.

Docent: Zo is dat.

Merve: Ze zijn superbewust met die opdracht bezig omdat jij er voor hebt gezorgd dat zij er al zo goed over zijn gaan nadenken. Je had ze ook gewoon direct aan de slag kunnen zetten. Dan kwamen ze er zelf waarschijnlijk achter en denken dit is best wel moeilijk. Nu heb je dit voorkomen door de kinderen vooraf te laten nadenken.

Gijs knikt instemmend naar Merve.

Docent: Mooi wanneer kinderen de kenmerken zien van een taak. Wie kan vertellen waarom?

Gijs: Ik denk dat kinderen zichzelf een doel gaan stellen. Dit is moeilijk en dat wil ik begrijpen.

Docent: Goed gezegd. Om de juiste oplossingsstrategie te kunnen kiezen, moet je de kenmerken van een rekenopgave doorzien. Dat doorzien, helpt bij het kiezen van de juiste strategie. Door jouw vraag oefenen de kinderen met het herkennen van relevante kenmerken van een contextopgave. *Gijs knikt instemmend en oogt tevreden.*

Docent: Zullen we verder kijken naar het filmbeeld? *Gijs knikt en drukt op play.*

In het vervolg van deze beurt van Gijs benoemen zijn studiegenoten dat Gijs wel degelijk activerende interventies uitvoert. De vraag van Gijs in het uitgeschreven voorbeeld is daarvan een voorbeeld. Daarna groeit bij Gijs en zijn studiegenoten het besef welke vragen inzicht kunnen verschaffen in hoe kinderen denken en wat ze hebben geleerd. Bijzondere werkvormen zijn lang niet altijd nodig.

Beeldbegeleiding in praktijk

Op basis van anderhalve minuut filmbeeld van een praktijksituatie zijn de studenten met elkaar in gesprek gegaan over de leervragen van Gijs. Hij wordt geactiveerd om het filmbeeld op basis van zijn eigen leervraag te analyseren. Theoretische begrippen als taakkenmerken, oplossingsstrategieën, contextopgave, doelen stellen, verwoorden, succesverwachtingen en activerende werkvormen worden gebruikt om de praktijksituatie te duiden.

Het moment waarop de docent een interventie van Gijs als krachtig benoemt en aan de groep vraagt waarom dit volgens hem zo is, kenmerkt

De student wordt geactiveerd om het filmbeeld op basis van zijn eigen leervraag te analyseren.

de methodiek beeldbegeleiding. Tijdens dit korte moment benoemt de docent het gewenste gedrag waardoor Gijs bewuster bekwaam kan worden. Ook doet de docent een stap terug door het stellen van een vraag en het bieden van gespreksruimte. Hij activeert de studenten om te reflecteren op basis van waarnemingen en op zoek te gaan naar relaties tussen de interventies van de leerkracht en het leergedrag van kinderen. In dit geval richt hij de aandacht op de context van een rekenopgave en daarmee op reken-wiskundendidactiek. Dit was nodig omdat de focus op reken-wiskundendidactiek onvoldoende expliciet aanwezig was in de oorspronkelijke leervragen van Gijs.

Evaluatie

Het keuzetraject rekenen-wiskunde met beeldbegeleiding is in studiejaar 2015-2016 voor het eerst uitgevoerd. Bij de evaluatie waardeert de groep van 13 studenten dit aanbod op een vierpuntschaal met een gemiddelde van 3,9. Aanvullend op de kwantitatieve evaluatie hebben studenten een open vraag beantwoord om het keuzetraject in enkele zinnen te typeren. Studenten verwoordden als punt van kritiek dat meer begeleiding wenselijk is bij het formuleren van een persoonlijke leervraag. Onbekendheid van de studenten met een voor hen nieuwe manier van toetsen, gebaseerd op filmbeelden uit de onderwijspraktijk aansluitend op een persoonlijke leervraag, heeft hierin een rol gespeeld. Door studenten hierover vroegtijdig te informeren, is dit hiaat al grotendeels verholpen.

Verder maken studenten verschillende positieve opmerkingen zoals

"Het analyseren van filmbeelden is voor mij veel betekenisvoller dan het schrijven van een dik verslag."

"Je kunt wel zeggen dat je een goede leerkracht bent maar door beeldbegeleiding kun je dit ook echt laten zien."

"Als we dit keuzetraject niet gedaan hadden, dan hadden we in vier jaar nooit een medestudent voor de klas zien staan. Dat vind ik best raar."

"Zelf ben ik geen kei in rekenen-wiskunde maar ik heb meer inzicht gekregen door veel naar beeldmateriaal te kijken. Daar leer je zo veel van. Ook voor andere vakken."

Nabije toekomst

In 2016-2017 krijgen alle derdejaars studenten onderwijs op de beschreven wijze. Daarmee krijgt beeldbegeleiding als opleidingsdidactiek een substantiële plaats in het curriculum van Hogeschool de Kempel. Het gaat in dit geval om 7 groepen van ieder ruim 20 studenten. Met het oog hierop worden drie collega-opleiders geprofessionaliseerd op het gebied van opleiden met beeldbegeleiding. Van ervaringen en filmopnames uit het keuzetraject rekenen-wiskunde dat in 2015-2016 heeft plaatsgevonden zal tijdens de training gebruikt worden gemaakt.

Relevant voor de overdraagbaarheid van de beschreven werkwijze zijn antwoorden op de vraag welke interventies van de docent het verschil maken. Welke interventies versterken de koppeling tussen theorie en praktijk, dragen bij aan het versterken van het eigenaarschap van studenten en welke rol speelt de methodiek beeldbegeleiding hierbij? In het studiejaar 2016-2017 start een onderzoek dat als doel heeft antwoorden te vinden op deze vragen.

Referenties

- Bookermann, M. (2011). School Video Interactie Begeleiding (SVIB), een 10 voor de toekomst. In: H. Jansen (Red), *Verbondenheid in beeld, 10 jaar School Video Interactie Begeleiding* (pp. 43-52). Amersfoort: Uitgeverij Agiel.
- Zimmerman, B., & Kitsantas, A. (2007). The Hidden Dimension of Personal Competence: Self-Regulated Learning and Practice. In: A. J. Elliot & C. S. Dweck (Eds.), *Handbook of Competence and Motivation* (pp.509-526). New York: Guilford Press.